

Fort Honswijk en zijn monument

Tijdens de voorbereiding van de heruitgave van het WFA-boekje *Tastbare Herinneringen* stuitte ik op een monument dat bij de eerste uitgave onopgemerkt is gebleven. Het betreft een monument op het fort Honswijk. Dit onopgemerkt blijven zal alles te maken hebben gehad met de ontoegankelijkheid van het fort. Het is in gebruik door de Explosieven Opruimingsdienst van de landmacht en dus niet open voor publiek en het kostte dan ook de nodige moeite om erop te komen. Maar uiteindelijk lukte dat. We, Marius van Leeuwen en ondergetekende werden heel toepasselijk ontvangen door de heer *Honswijk*, een gepensioneerde ambtenaar van Defensie.

Alfred Staarman

Fort Honswijk bij Houten aan de rivier de Lek maakte deel uit van de *Nieuwe Hollandse Waterlinie*. Het is een groot werk dat samen, met fort Everdingen aan de overkant van de rivier het zogenaamde *Lekaccés* afsluit. Het huisvest een interessant monument dat is opgericht in augustus 1915 om te gedenken dat de mobilisatie één jaar had geduurd. Men deed dit door het planten van een boom, een linde, en het daaromheen plaatsen van een hek met op

de hoekpunten daarvan artilleriegranaten van de vestingartillerie en op de daartussen staande schilden geweerpatronen van de infanterie, een en ander symbolisch verbonden met ijzeren kettingen. De tekst luidt 'den sterksten band schonk ons dit jaar, vertrouwen in elkaar'. Maar er is nog meer symboliek te ontwaren rondom de wapenschilden van het monument. Elke staander met daarop een schild stelt een jonge boomstam voor, *de mobilisatie*,

Het monument op fort Honswijk
(foto Marius van Leeuwen)

waaruit twee takken ontspruiten, de *kracht* en de *vrede*. De boodschap: één jaar mobilisatie had door kracht te tonen de vrede behouden. De inwijding van het monument op 2 augustus 1915 werd groots aangepakt. In aanwezigheid van de voltallige bezetting van naburige forten (hoezo paraat?) en autoriteiten werd het feest ingeluid door de binnenkomst van de Nederlandse maagd op een versierde boerenwagen. De maagd, uitgedost met allerhande vlaggen en vaandels zong het Wilhelmus, 'een trilling van geestdrift ging daarbij door onze gelederen', aldus de geschiedschrijver van het fort. Het hele gebouw was versierd, met behulp van viooltjes waren in het plantsoen de letters W, J, en H aangebracht. Aan het zingen van liederen werd veel aandacht besteed. Hier één couplet uit het Honswijklied: (Op de melodie van *Alle man van Neêrlands Stam*)
'Als mannen van Honswijkfort
Staan wij allen met ons leven
In, voor 't woord door ons gegeven
Deden 't woord nog nooit te kort;
Wie dan ook op Honswijk bouw'
Heeft nooit rouw,

Vindt, wat er ook komen zal,
Getrouw aan 't woord, Honswijk steeds
pal'
Etc.etc.etc.

Muziek, dans en een dichtwedstrijd completeerden de feestelijkheden. Het Honswijks Operettegezelschap voerde nog de operette 'De smachtende biggen' ten tonele. Als herinnering aan deze gedenkwaardige dag kregen alle Honswijkers bovendien een gedenkpenning, hen aangeboden door de officieren van het fort. Het monument is overigens een kopie. In de Tweede Wereldoorlog vonden de Duitsers het nodig het oorspronkelijke te verwijderen, vermoedelijk vanwege de vaderlandslievende teksten op de schilden. Na de oorlog is het weer opgebouwd door voormalige gemobiliseerden toen ze ontdekten dat het verdwenen was.

Fort Honswijk was een fort als alle andere maar het verschil werd gemaakt door zijn commandant, de kapitein A. Kaptein. Hij was een gedreven officier die er alles aan deed om zijn 500 man fortbezetting, infanterie en vestingartillerie, zonder problemen door de mobilisatie te loodsen. Hij hield de moraal goed door het grote feest van 1915 te organiseren, een vaandel en herdenkingsmedailles te regelen, boekjes uit geven en verder het gedwongen verblijf in het fort op alle manieren zo aangenaam mogelijk te maken. Hij werd door zijn mannen op handen gedragen. Twintig jaar na de mobilisatie, in 1934, werd het mobilisatiefeest nog eens overgedaan. Er werd in dat jaar een grote reünie georganiseerd waarbij maar liefst 95% van de mannen van destijds van heinde en verre, midden in de crisistijd, naar Honswijk kwam. Kaptein, die inmiddels luitenant-kolonel was en zijn naam had laten veranderen in Captein en voor zijn daden tijdens de mobilisatie was benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau, was vanzelfsprekend het middelpunt van het feest. Ook nu werd aan de deelnemers een herinneringsmedaille uitgereikt. Er verscheen een film en weer een boekje met herinneringen en voorspelbare toespraken waarin de toehoorders en lezers er nog eens aan herinnerd werden dat het oorlogsgeweld Nederland bespaard was gebleven dankzij de dappere mannen van de waterlinie. Zo waren die jaren op het fort ook twintig jaar na dato niet voor niets geweest.

Het Legermuseum bezit enkele boeken uit de nalatenschap van Captein. Achter in een van deze werken trof ik een handge-

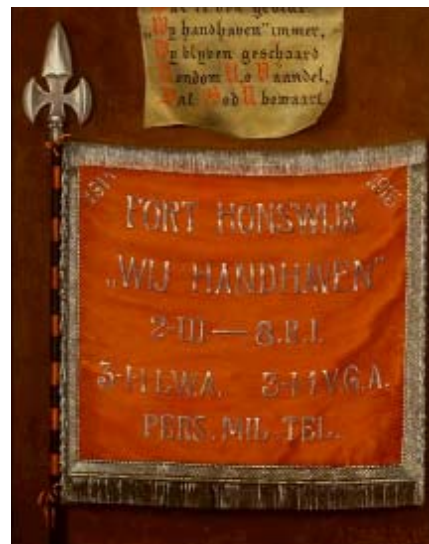
schreven briefje van hem aan, gericht aan een gepensioneerd officier die ten tijde van de mobilisatie 1870 fortcommandant was geweest, met het verzoek om zijn ervaringen uit die tijd te willen vastleggen. Dit was in 1934 ook al weer ruim een halve eeuw geleden. Het antwoord, zes kantjes handgeschreven herinneringen zat er gelukkig ook bij. Het museum bezit een schilderij van het officieuze vaandel van het fort. Het vaandel zelf hangt trouwens nog altijd in de kantine van het fort. Er is een penning die geslagen is naar aanleiding van de onthulling van het monument in 1915. Verder zijn aanwezig de herinneringsmedailles uit 1915 en 1934. Fort Honswijk is daarmee, in vergelijking tot andere forten uit de mobilisatie goed vertegenwoordigd in de collectie van het Legermuseum. Dat is geen toeval, het is indirect te danken aan de inspanningen van zijn fortcommandant. In de jaren '30 heeft Captein zich met een aantal medestanders ingezet voor de oprichting van groot nationaal gedenkteken voor de mobilisatie van 1914-1918. Het idee was om zo werklozen, waaronder veel voormalig gemobiliseerden, aan werk te helpen. Het bouwwerk moest 28 meter breed en 18 meter hoog worden, met een weg er onderdoor: naar verluid een kleine kopie van de Arc de Triomphe.¹ Dit monument is er helaas nooit gekomen. Graag had ik een soldaat of kanonnier van destijds zelf nog eens gevraagd naar zijn ervaringen op fort Honswijk, maar ook onze veteranen uit de periode 1914-1918 zijn er niet meer. ●

Literatuur:

- Koen, P., 'Adrianus Kaptein (1874-1939), commandant Fort Honswijk' in: Van der Eerden-Vonk, M. A. (red.), *Utrechtse biografieën: het Kromme Rijngebied. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende mensen uit het Kromme Rijngebied* (Utrecht 2002).
- Duinkerken, J. (red.), *Fort Honswijk. Staat van Oorlog 1914-1915. Feestuitgave naar aanleiding van de plechtige inwijding der miliciens van de lichter 1914 op Honswijk ingedeeld* (Leiden 1915).
- Anoniem, *Het feest van kameraadschap in het waterliniefort Honswijk 1914-1934* (1934).
- Visser, A., *Honswijk, een landschappelijk monument*, in: www.militair-erfgoed.nl/artikelen/honswijk

Noot

- 1 Koen, 'Adrianus Kaptein', 99.

Van boven naar beneden:
Vaandel fort Honswijk
Herinneringsmedaille fort Honswijk 1915
Reuniekruis 1934 fort Honswijk
A. Kaptein met vaandel
(met dank aan D. Koen, Utrechts Archief)